

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár.
Elnökk helyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szabenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vinczenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egy óra F 13.—
Negyedévre... F 36.50

Ügyvédeknek,
közjegyzőknek és
közalkalmazottaknak:
Egy óra F 8.—
Negyedévre... F 22.—
Egyes szám ára F 6.50

Megjelenik havonta kétszer

TARTALOM: *Dr. Buza László:* Magyarország nemzetközi jogi helyzete 1944 március 19-e után. — *Dr. Teller Miksa:* A holtak nyilvántartott halála napjának új megállapítása. — A Magyar Jogászegylet valorizációs ankétja: *Dr. Nizsalovszky Endre*, *Dr. Villányi Pál* és *Dr. Hetényi József* fels. óralásai. — *Szemle.* — A budapesti törvényszék gyakorlatából. — A szegedi Itélőtábla gyakorlata a háborús eseményekkel kapcsolatos állapotperekben.

Magyarország nemzetközi jogi helyzete 1944 március 19-e után

A Jogtudományi Közlöny f. évi 15.—16. számában, azokkal a svájci jogszabályokkal foglalkozva, amelyek a megszállt területről elhurcolt javak visszaszolgáltatási kötelezettségét állapítják meg, *dr. György Ernő* felveti a kérdést, hogy Magyarországot mennyiben és mely időponttól kezdődőleg lehet megszállt területnek minősíteni? (Svájci jogszabályok az elhurcolt javak visszaszolgáltatása tekintetében. 15.—16. sz. 212—215. lap).

A kérdés a szóban forgó svájci jogszabályok szempontjából csak német vonatkozásban merül fel. Így a kérdés az, hogy Magyarország területe mennyiben és mely időponttól kezdődőleg volt német megszállás alatt.

Dr. György Ernő hivatkozik *dr. Pál László*-nak ugyancsak a Jogtudományi Közlöny egyik előző (9—10) számában közölt arra a megállapítására, hogy legkésőbb 1944 október 15-én a magyar államiság utolsó maradványa is megszünt. *György Ernő* szerint ennél tovább lehet

menni s ki kell mutatnunk, hogy az 1944 március 19-ével bekövetkezett állapot Magyarországot olyan jogi helyzetbe hozta, mint amilyenben azok az államok voltak, amelyeket a németek hadviselésük különböző fázisaiban megszállottak. Az adatok egész sora világos képet nyújt arról, hogy Magyarország ezekben az időkben önrendelkezési jogának teljes elvesztésével, ellenséges hatalom által megszállt területté vált.

A szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló hágai egyezmény 42. cikkének 1. pontja értelmében »megszállottnak azt a területet kell tekinteni, amely tényleg az ellenség hadseregének hatalmába kerül«. Ez a megállapítás az első (1899) és a második (1907) hágai konferencia által alkotott egyezményben szó szerint ugyanaz.

Ha a meghatározás szavait vesszük alapul, Magyarország nem 1944 március 19-én, de 1944 október 15-én sem vált német megszállott területté; Németország és Magyarország között

Mellékelve: Hiteljogi döntvénytár

ugyanis sem az egyik, sem a másik időpontban nem állott be hadiállapot, Németország nem lett a nemzetközi jog értelmében Magyarországgal szemben ellenséges állammá, nemzetközi jogilag a viszony továbbra is a szövetséges államok viszonya maradt. Magyarország részéről hadüzenet nem történt, hadműveletek sem kezdődtek és így sem jogilag, sem tényleg nem volt a két állam közt hadiállapot; még a diplomáciai érintkezés sem szakadt meg közöttük.

Hadiállapot csak az új demokratikus kormány megalakulásával, illetőleg annak erre vonatkozó nyilatkozatával keletkezett. E nyilatkozat nemzetközi jogi hatása is függött azonban az új kormány nemzetközi jogi elismerésétől, tekintettel arra, hogy a nyilatkozat Magyarországnak nem attól a szervétől eredt, amelyet a szövetséges hatalmak nemzetközi jogilag elismerték, s amellyel előbb diplomáciai érintkezésben majd később hadiállapotban voltak. Magyarország és Németország között a hadiállapot nemzetközi jogilag a debreceni kormánynak az ország ideiglenes kormányaként való elismerésével állott be.

A helyzet ezen a ponton különbözik jogilag Románia helyzetétől, ahol a hadműveletek megszüntetése és a Németország elleni egyidejű hadhaladás a nemzetközi jogi képviseletére elismert állami szervtől eredt. Lényeges különbség de facto az is, hogy Románia 1944 augusztus 24-ének d. e. négy órájától kezdve minden hadszíntéren minden hadműveletet megszüntetett, Magyarországon viszont a Szálasi kormány tovább folytatta a németek oldalán a háborút.

A Szálasi kormány nem az ország alkotmányában szabályozott módon jutott a németek segítségével bizonyos tényleges hatalom birtokában s így — külön elismerés nélkül — a tényei Magyarországot nem jogosították és nem kötelezték. A helyzet úgy alakult, hogy a hatalom kiesett az ország nemzetközi jogilag elismert törvényes államfőjének kezéből s ezzel ténylegesen megszakadt az államhatalom szervezeti egysége. Két forradalmi kormány alakult. Ezek egyike — a Szálasi kormány — megkísérelte fenntartani azt a nemzetközi jogi helyzetet, melyet Magyarország megelőzőleg egyrésztől Németországgal, másrésztől a szövetséges hatalmakkal szemben elfoglalt, a másik — a debreceni kormány — viszont fegyverszünetet kért a Szövetséges Hatalmaktól és Németországnak háborút üzent. Németország a Szálasi kormányt ismerte el, a szövetséges hatalmak a debreceni kormányt. Ennek a kettősségnek Németország összeomlása vetett véget. Ezzel végleg megszűnt a nemzetközi jog terén az átmeneti bizonytalanság, melyet a tengelyhatalmak forradalmi akciója az által eredményezett, hogy külön nemzetközi jogszabályokat statuált és azokat érvényesíteni igyekezett a legalis nemzetközi hatalom által statuált jogszabályokkal szemben. Az átmeneti bizonytalanság alatt a nemzetközi jogi élet ugyanazt a képet mutatta, amelyet az államon belüli forradalom szokott.

A nemzetközi jognak ez a kettőssége Csehszlovákia ténykedéseiben is megnyilatkozott. Az 1938 szeptember 30-i müncheni egyezmény után Csehszlovákia nemzetközi jogi alanyisága változatlanul maradt. Maradt az államfő, illetőleg azok a szervek is, amelyek Csehszlovákia nemzetközi jogi képviseletére hivatottak voltak, az okt. 4-én bekövetkezett kormányváltozás az alkotmányjog keretei közt folyt le. Október 5-én Benes lemondott a köztársasági elnökségről s megkezdődött Csehszlovákiának föderatív állammá való átalakulása. November 30-án a nemzetgyűlés Hacha Emilt köztársasági elnökké választotta meg. Az új föderatív kormányt Nagybritannia és Franciaország is elismerte s 1939 január 27-én kötött londoni egyezményben jelentékeny kölcsönt is bocsátott rendelkezésére.¹

1939 március 16-án német csapatok megszállták a Csehszlovák Köztársaság nyugati részét s azt mint »cseh-morva protektorátust« a Németbirodalomhoz csatolták, Szlovákiát pedig, mely függetlenségét proklamálta, Hitler Tiso elnök »kérésére« védelme alá helyezte.

Franciaország, a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia sorban tiltakoztak Németország eljárása ellen s kijelentették, hogy a német akció által Csehszlovákiában teremtett állapot törvényességét nem ismerik el.² 1939. június 18-án az angol parlament ülésén Mr. Butler kijelentette, hogy Nagybritannia berlini nagykövete a prágai brit főkonzul részére »exequatur«-t kért ugyan, s ezzel de facto elismerte Cseh és Morvaország jelenlegi helyzetét, de ez semmit sem változtatott a kormánynak a csehszlovák kérdésben elfoglalt álláspontján. A kormány érintkezésbe lépett e kérdésben Franciaország, az Egyesült Államok, a Szovjetunió és Lengyelország kormányával és megállapították, hogy Németország akciója nélkülöz minden jogi alapot.³

A háború kitörése után 1939 december 17-én a francia kormány formálisan elismerte a Párisban megalakult csehszlovák nemzeti bizottságot a csehszlovák nép képviselőjeként. December 20-án Dr. Benes és Lord Halifax között történt levélváltás az elismerést Nagybritannia részéről is megadta.⁴

Igy Csehszlovákiának a szövetséges hatalmak részéről elismert törvényes kormánya nem az volt, amely a tényleges hatalom birtokában az államterületen működött. Ennek tényeit ilyen formán a szövetséges hatalmak nem is tekintik a csehszlovák állam, illetőleg a csehszlovák nép tényei gyanánt. Ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni, akkor, amikor pl. Szlovákiának a háborúban való részvételére gondolunk. Csehszlovákiát illetőleg a nemzetközi jogi értékelésnek ez a kettőssége, melyet az egységes nemzetközi hatalomnak a tengelyhatalmak részéről történt forradalmi megzavarása idézett fel, szinte a

¹ The Bulletin of International News. Vol. XVI. 39. 119. lap.

² U. o. 242—245. lap.

³ U. o. vol. XVI. 1939. 679. lap.

⁴ U. o. 1455. 1.

háború első percétől kezdve fennállt s azt eredményezi, hogy a Hitler által beállított cseh és szlovák államhatalmi szervezet tényei, a győzelem folytán megszilárdult nemzetközi jog értelmében, Csehszlovákiát nem kötelezik.

Magyarországot illetően egészen más volt a helyzet. Magyarországot a hágai egyezmény értelmében 1944 március 19-e után sem lehetett megszállott területnek minősíteni, mert a Szövetséges hatalmak által elismert törvényes kormány nem volt Németországgal hadállapotban s így a német haderőt nem lehetett »ellenséges« haderőnek minősíteni. Kétségtelen azonban ennek dacára, hogy a Magyarországon kialakult helyzet az ellenséges megszállásnak tökéletes analógiája volt. György Ernő nagyon szabatosan állapítja meg, hogy »az 1944 március 19-ével bekövetkezett állapot Magyarországot olyan jogi helyzetbe hozta, amilyenben azok az államok voltak, amelyeket a németek hadviselésük különböző fázisaiban megszállottak.«

Mi az ellenséges megszállás lényege? Az hogy az illető területet de facto nem az az állam gyakorolja a hatalmat, amelyhez az a nemzetközi jogilag megállapított határok szerint tartozik, hanem egy idegen állam hadserege, amely erőszakkal a hatalom tényleges birtokába helyezte magát és azt saját érdekeinek megfelelően gyakorolja. A hágai egyezménynek azok a rendelkezései, amelyek a megszállott területen gyakorolható katonai hatalomra vonatkoznak, éppen ezekkel az idegen érdekekkel szemben kívánnak a lakosság számára védelmet nyújtani. A hágai egyezmény, mikor a megszállott terület fogalmát megállapítja, »ellenséges hadseregről« beszél, mert csak azt a rendszerinti állapotot tartja szem előtt, amikor a más állam területén az államhatalom erőszakos birtokbavételével, az ellenséges állam hadserege részéről következik be. Lehetnek azonban a normálistól eltérő esetek is, amikor a formailag szövetséges állam hadserege helyezi magát erőszakosan az államhatalom tényleges birtokába. Ilyenkor jogszerű, hogy analógia útján az ellenséges megszállás alatti területre vonatkozó nemzetközi jogszabályok nyerjenek a nemzetközi életben alkalmazást, legalább abban a vonatkozásban, amennyiben az a lakosság érdekeinek biztosítását célozza.

Mi a kritériuma annak, hogy ez az »ellenséges megszállással« analog állapot bekövetkezett? Ez az állapot nem szükségképpen forog fenn ott, ahol az egyik állam a másikat tényleges hatalma alá hajtja s ott az államhatalmat saját érdekeinek szolgálatába állítja. A megszállás analógiájáról csak ott beszélhetünk, ahol idegen állam hadereje útján közvetlenül végez irányító államhatalmi funkciókat, vagyis de facto imperiumot önmaga is gyakorol. Addig amíg a másik állam nyomásának engedve az állam legális szervei intézik minden vonatkozásban az államügyeket — ha eljárásukban az idegen állam akarata nyilatkozik is meg — megszállás-szerű helyzetről nem beszélhetünk.

Nem kétséges, hogy Magyarországon ilyen értelemben 1944 március 19-e után az ellenséges megszállással analog állapot alakult ki. Az ország már megelőzően is német nyomás alatt állott, de 1944 március 19. után a német hadsereg maga vette kezébe az ügyek irányítását. A belügyminisztert és az országgyűlés több tagját letartóztatta, Magyarország területére teljes hatalmú megbízottat nevezett ki, akinek működési köre jóval felülmulta a követi hatáskört, melynek gyakorlására az idegen állam képviselője a nemzetközi jog értelmében jogosítva van.

Nem változtat a helyzeten, hogy ez az állapot az államfő és az országgyűlés közreműködésével jött létre. Az államfő az új kormány kinevezésénél pozitíve közreműködött, az országgyűlés pedig nem tiltakozott ennek a tényleges helyzetnek a kialakítása ellen. De ez nem tette a tényleges helyzetet a magyar alkotmányjog értelmében törvényes állapotá. Ehhez az alkotmányjogi szabályoknak olyan legális megváltozására lett volna szükség, amely nem történt meg.

Nemzetközi jogilag kötik-e Magyarországot az államfő és a kormány 1944 március 19. utáni tényei? Egyáltalán felelős-e Magyarország jogilag azért, ami területén 1944 március 19-e után történt? A nemzetközi jogban elfogadottnak mondható az a tétel, hogy az államfővel szemben alkalmazott kényszer az általa létesített nemzetközi megegyezéseket érvénytelenekké tesz. Így pl. érvénytelen az a szerződés, amelyet az ellenség fogságába esett államfő ír alá. Kérdés azonban, lehet-e ilyen értelemben a mi esetünkben kényszerről beszélni? Bizonyosra vehető, hogy fenyegetés történt, hogy az országgyűlés más állami főszervekkel együtt a megfélemlítés állapotában volt, de ez még nem jelent olyan elháríthatatlan kényszert, amely a másként való cselekvés lehetőségét kizárta volna s mely az állam tényeit 1944 március 19. után nemzetközi jogilag érvénytelenekké tenné. Az 1944 március 19. után kialakult helyzet alkotmányjogilag törvénytelen volt, de mint olyan állapot, amely a nemzetközi jogilag elismert kormány hozzájárulásával, vagy legalább is tiltakozása nélkül alakult ki, nemzetközi jogilag terhelő Magyarországot.

Az a megállapítás tehát, hogy Magyarországon 1944 március 19. után az ellenséges megszállással analog állapot alakult ki, az elhurcolt javak jogi sorsára vonatkozólag nézetem szerint is helyes és esetleg egyéb kérdésekben is alkalmazható, de semmi esetre sem olyan általános érvényű tétel, melynek alapján Magyarország nemzetközi jogi helyzete minden vonatkozásban analognak lenne tekinthető azoknak az államoknak a helyzetével, amelyeket Németország mint ellenséges hatalom, katonailag megszállt s a hadműveleti területté tett.

Dr. Buza László

Az olvasók figyelmébe ajánljuk!!

Budapest, Rákóczi-út **ötven** alatti zongoratermet, hol feltűnő olcsón részletre is vásárolhatunk elsőrendű márkás zongorákat és pianínókat.